

FAMÍLIA I PODER A CATALUNYA, 1516-1626. LES ESTRATÈGIES DE CONSOLIDACIÓ DE LA CLASSE DIRIGENT¹

MARIA ADELA FARGAS PEÑARROCHA

Ja fa temps que els historiadors del món polític i de les seves classes dirigents han anat insistint en la necessitat de conèixer a fons les realitats més immediates, socials i familiars, d'aquells grups (Molas, 1993, p. 576). Tanmateix, més recentment, el retorn a la història política observada des de nous o variats paràmetres, però fonamentant-se tot plegat en la revisió del concepte de poder (Garrard, 1983), ha anat mostrant els canals ocults d'acció i de coerció dels sistemes polítics (Gil, 1995, pp. 195-197; Wilson, 1993, p. 90). Canals, en definitiva, on intervenien les realitats socials i familiars esmentades (Lynch, 1984). Les pràctiques matrimonials de les classes dirigents i els seus interessos patrimonials, conservats o enriquits mitjançant calculades estratègies familiars, es trobaven en el rerefons de l'exercici del poder. En efecte, dels vincles familiars establerts en aquest àmbit en depenia en molt bona mesura la capacitat de consolidació, ja que en una època com ara l'Antic Règim lluitaven regularment raons d'honor o de sang, de llinatge o de parentela, sota qualsevol altra normativa d'accés als càrrecs públics. Sobre les pautes d'enriquiment patrimonial i acumulació de renda, se situava també en molt bona mesura la capacitat de consolidació pública; de la mateixa manera, que sobre les pautes de transmissió generacional dels patrimonis, es distribuïen unes capacitats o aptituds determinades d'obtenció de càrrecs públics.

Sens dubte, l'auge de la interdisciplinarietat com a metodologia d'anàlisi historicosocial ha degut influir sobre la rellevància a estudiar tals conceptes. En creuament amb el ja conegut —i de vegades més aviat teòric— univers de les mentalitats i les psicologies col·lectives, l'antropologia ens proporciona tanmateix instruments d'anàlisi tangibles per entendre els usos quotidians, que entre els individus integrants de famílies de la classe dirigent s'orientarien a la reproducció del control del poder o la seva acumulació. Des d'aquestes disciplines, els historiadors han començat a considerar l'agent de reproducció social que era la família instrument d'anàlisi de primer ordre de les projeccions i reproducció dels diversos grups socials (Chacón, 1991, p. 265). Això ha permès, doncs, de dirigir l'atenció, en el cas del grup que ara ens pertoca, envers l'esfera privada del poder. Els estudis sobre clientelismes i fidelitats han posat una primera pedra

1. Títol de la tesi doctoral dirigida pel professor Dr. Pere Molas i Ribalta i llegida el 15 de febrer del 1996, davant un tribunal integrat pels següents professors: com a president del mateix, Dr. Ernest Belenguier i Cebrà; com a secretari, Dr. Xavier Gil i Pujol; com a vocals, Dr. Enrique Giménez López, Dr. Josep Juan Vidal i Dra. Eva Serra i Puig. Obtingué la qualificació d'apta *cum laude* per unanimitat.

en un llarg camí (Kettering, 1986, p. 135).² Si les esferes del que era públic i privat, però, gaudien d'unes fronteres escassíssimament diàfanes entre les comunitats pròpies d'Antic Règim i més encara si es tractava de les classes dirigents, veritables artífexs de la vida pública (Casey, 1991, p. 74), per què no encreuar les estratègies portades a terme en ambdues esferes?

El treball, un petit resum del qual presentem aquí i que ha estat objecte de la nostra tesi doctoral, pretenia d'aproximar-se a les qüestions referides. L'objectiu cabdal, per tant, consistia a estudiar el funcionament social del poder des de les estratègies familiars. La selecció inicial d'una mostra de famílies dirigents en constituí el camp de prova. Sobre aquestes, procedirem a una anàlisi prosopogràfica encreuada amb una reconstrucció genealògica que dinamitzava els resultats biogràfics i estàtics del primer. A través de quins condicionants, però, podíem establir la dita mostra?

A la Catalunya de l'època, com també tot Europa, aquestes famílies —i, per tant, la mostra subsegüent— es caracteritzaren per la fusió —esdevinguda eminentment en el marc urbà— entre la vella noblesa rural, la vella oligarquia urbana i els efectius en ascens social o ennobliment (Amelang, 1986, p. 76). Els lligams de parentiu establerts entre les unes i les altres ens impedièn, d'una banda, de fer-hi segregacions o compartimentacions i, d'una altra, asseguraven la inserció de totes sobre radis diversos de poder públic o institucions de govern; altrament, eren impossibles de copar per aquelles famílies que no se cenyien a les condicions socials requerides per a l'exercici d'un càrrec determinat o d'una posició pública. Obteníem així una representació de la classe dirigent catalana de l'època moderna, implicada a la vegada en el triangle polític encapçalat en un extrem pels òrgans institucionals virregnals i en un altre pels propis del país.

Barcelona constituïa, a més, com a centre d'ubicació de les institucions polítiques del Principat, el bressol principal de les fusions esmentades. Les reformes governamentals efectuades a inicis del Cinc-cents en el marc de l'anomenat «redreç ferrandi» significaren un cert intercanvi o pacte de poder entre part de la noblesa rural i part de les velles oligarquies urbanes, que accentuà en conseqüència els lligams familiars verificants de la fusió (Amelang, 1986, p. 56). Per això la mostra de famílies analitzada³ s'ha centrat finalment en aquelles que es projectaven a la ciutat, el conjunt que sumava les tradicionalment urbanes amb les novament urbanitzades: aquelles, en fi, que per motius d'exercici de càrrecs públics s'hi movien; aquelles que practicaven la seva política matrimonial dins el ric mercat barceloní, on constantment o bé aterraven nobles

2. Ens referim tant als pioners estudis de l'escola francesa de Roland Mousnier com a d'altres de més recents, fonamentalment centrats en els àmbits cortesans i provincials, que han recobrat transcendència arran de l'impuls revisionista sobre l'absolutisme monàrquic. La descentralització del poder, com a nova hipòtesi que redefiniria aquest sistema, ha requerit precisament d'estudis sobre xarxes clientelars que, òbviament, també eren familiars i que unien centres i perifèries.

3. Hem analitzat les següents famílies: Alentom, Boixadors, Calders, Casademunt, Cassador, Codina, Erill, Desvalls, Dusai, Ferrer, Fivaller, Granollachs, Gualbes, Icart, Lluïl, Magarola, Marimon, Montaner (els descendents d'un jutge de l'Audiència de mitjan segle XVI i els descendents —que res tenen en comú— d'un altre jutge d'inicis segle XVII), Peguera, Pol, Pons, Puig, Queralt, Quintana, Rocabertí, Salbà, Sapiña, Sentmenat, Sorribes, Terré, Xammar. Acompanya la tesi un apèndix que reconstrueix els trenta-dos arbres genealògics i un índex onomàstic que afavoreix la identificació ràpida en el text.

provinents d'unes altres àrees, o bé aterraven nous ascendits provinents d'estaments no privilegiats. Finalment, aquelles famílies que constituïen, de fet, un sector dins de la globalitat de la classe dirigent, que s'havia consolidat com a tal i havia assolit el tan cercat ennobliment, base de la consolidació pública, a diferència d'uns altres sectors que només gaudiren d'un pas efímer pels viarany del poder. D'aquests problemes metodològics, com ara també dels conceptuals, així com de les definicions de *família*, *llinatge*, *hàbit*, *estratègia*, *consolidació*, que guiaren el treball, se n'ha tractat al capítol primer o introductor.

Establerts els criteris de selecció i la representativitat de conjunt, només ens restava extreure'n adequadament la mostra. Per enllestir-ho, partírem de la nòmina de membres del braç militar assistents a les corts de 1626. Amb aquesta, teníem la seguretat que, per damunt dels diferents orígens —a la recerca dels quals procedírem en retrospectió tot comparant nòmines polítiques anteriors—, totes les famílies havien assolit la dignitat social anhelada. A més, l'ús d'aquest tipus de documentació ens garantia el fet que les famílies escollides participaren en l'exercici habitual del poder polític. El darrer criteri que ens portà a seleccionar, dintre del grup, unes famílies determinades i no pas unes altres obeïa a un premeditat i intencionat coneixement documental. Es tractava de famílies sobre les quals es vessaven notícies constants a tota la documentació general de l'època, la qual cosa significava que il·lustrarien amb major empremta la dinàmica del grup que representaven. A través, sobretot, de la consulta prèvia que n'havíem fet sobre els dietaris personals de membres de la classe dirigent, com ara els de Rafel Sunyer, Perot de Vilanova, Geroni Saconomina o Francesc Despalau pel que fa al segle *xvi* i del jurista Geroni Pujades pel que fa al segle *xvii*,⁴ on discorrien al·lusions contínues a aquestes famílies, podíem advertir quines serien les que *a posteriori* ens oferirien un joc i una oferta documental més grans.

Si bé Barcelona constituïa el paradigma de la nova noblesa urbana que definia la classe dirigent moderna i, per tant, el de les fusions de les seves famílies amb orígens socials diversos, també les reformes que s'aprovaren a la ciutat ens oferien els límits cronològics més idonis per treballar estratègies davant canvis. Per això el nostre estudi ha seguit el quadre, sempre flexible, de 1516 a 1626. Aquest possibilitava partir d'uns presumibles canvis en les estratègies familiars de control dels càrrecs davant la introducció de la insaculació, tot coincidint amb el desenvolupament incipient de la maquinària administrativa virregnal, que havia de contribuir a oferir un més ampli radi d'acció pública. La segona data tancaria una conjuntura política clau en l'assoliment de les aspiracions de govern d'algunes de les famílies que integraven la classe dirigent; això és, un cop aprovada l'entrada de la noblesa pròpiament dita al municipi barceloní. Es tractava de la culminació de les seves pròpies transformacions socials, fruit de mobilitats verticals i horitzontals.

Era obvi que s'havien acomplert uns canvis socials del poder, definits com a contrapunt a l'època preferrandina, entre la impossibilitat de monopolització familiar de càrrecs —arran de

4. Biblioteca de Catalunya (BC): Rafel SUNYER, *Libre de notícies, 1535-1545*, Manuscrit núm. 896. Antoni SIMON (1991), *Cavallers i ciutadans a la Catalunya del cinc-cents*, Barcelona, Curial. Josep M. CASAS I HOMS (ed.) (1976), *Dietari de Jeroni Pujades*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana.

l'elecció per atzar en l'àmbit institucional del país o el sistema de ternes en l'àmbit virregnal—, l'allau constant de nouvinguts en ascens social i l'ennobliment general a què s'abocava la classe dirigent. Aquests canvis, doncs, com hem suggerit, ens permetien resseguir com a hipòtesi de treball una possible reorientació de les pautes i les estratègies familiars que resolien les competitivitats sobre el poder. En efecte, en un món mental i social estructurat des dels lligams personals, les competitivitats es podien resoldre o canalitzar mitjançant estratègies matrimonials i patrimonials. Les unes i les altres acusaven la competitivitat interna dels grups, una competitivitat que es donava a tres fronts, al seu torn intercomunicats entre si: d'una banda, per la possessió patrimonial dins un sistema concentrador d'hereu únic, car les estratègies actuaven sobre les desigualtats d'aquest sistema; d'una altra, per la mobilitat vertical de la qual rebien l'impacte; i, finalment, pels càrrecs, perquè perseguïen l'hegemonia.

Abans d'entrar en el terreny de les aportacions i les conclusions del treball, cal fer esment de la programació documental. Considero important d'assenyalar la transcendència, en un treball d'aquesta mena, de la juxtaposició entre els fons privats i els fons públics. Ambdós ens han facilitat la concatenació entre l'esfera privada i la pública. És ben sabut que la documentació administrativopolítica ens permet, com així ha estat, d'indagar sobre els nivells i les oportunitats de consolidació pública, l'existència a tal efecte de grups de pressió integrats per parenteles o les relacions de competitivitat en la recerca de les quotes de poder o càrrecs. Per entendre, però, els objectius particulars de les famílies protagonistes, les seves capacitats en el terreny de la competitivitat, els seus lligams, els seus recursos, etc., òbviament calia que ens adrecéssim a la documentació notarial i patrimonial.⁵ Per tant, al costat de la consulta de capitulacions matrimonials, testaments, inventaris *post mortem*, concòrdies i sentències arbitrals, hem resseguit els registres de nomenaments d'oficials reials, les sol·licituds de càrrecs i privilegis a la corona, els expedients de l'orde militar de Sant Joan de Jerusalem, les actes d'insaculació, acompanyades de les llistes de càrrecs executius extrets, els processos del braç militar en corts, els dietaris i els registres de deliberacions de les institucions principals del país i llurs processos de visita. Plets civils, dispenses canòniques per impediment matrimonial i llibres parroquials completen aquestes sèries.

Les aportacions del treball present han estat configurades a través de dos grans apartats. Podríem dir que al primer hem estudiat les estratègies que es desenvolupaven en l'esfera privada de les famílies. Un total de cinquanta quadres precedeixen en termes d'anàlisi cadascuna de les nostres afirmacions. En aquesta esfera, els objectius eren marcats per les tendències de mobilitat vertical cap a l'ennobliment, fruit de les noves forces socials del Cinc-cents, com també del resultat de l'osmosi urbanorural, i per la concentració dels patrimonis universals. Es tracta de les estratègies que prepararen el terreny subsegüent, protagonista bàsic a la segona part del treball. En efecte,

5. Hem buidat, d'una banda, els protocols relatius a les famílies que ens interessaven a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, a la secció notarial de l'arxiu de la BC i a la secció notarial de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Seguidament, els protocols guardats a la sèrie de Patrimonials de l'Arxiu de la Corona d'Aragó —concretament els fons de Vallgornera, Queralt, Monsitrol, Can Folguera i Sentmenat— i de l'arxiu de la Biblioteca de Catalunya —concretament el fons del Marquès de Moja. Tot plegat, hem treballat 850 protocols, després de buidats 931 llibres especials.

un cop assignats els patrimonis i distribuïts els dots i les lligèssimes entre els membres de les famílies, un cop concertats els enllaços matrimonials i tal vegada augurat —quan s'esqueia— un pas més en l'ennobliment o en l'acostament a famílies influents i ben col·locades públicament, hom gaudia de més o menys possibilitats d'obtenir càrrecs efectius o potencials.

L'augment numèric dels aspirants a ennoblir-se —recordem que entre el 1518 i el 1626 s'esdevé un doblament dels efectius de l'estament aristocràtic—, la fornada de privilegis militars sortida de les corts a la darrerria del segle XVI o la incessant urbanització nobiliària conformaren un ampli mercat matrimonial per a la classe dirigent i permeteren fàcilment d'intensificar l'homogàmia. Al capítol segon i sobretot al tercer, tot partint d'una anàlisi precisa per mitjà de catorze quadres d'allò que hem anomenat binomis matrimonials o conjunts de recursos que es posaven en contacte a cada enllaç, estudiem l'enriquiment d'aquest mercat matrimonial: eren més les famílies amb capacitat d'intercanvi similar disposades a oferir-ne candidats i, per tant, ja no calia cercar-ne sinó dins les pròpies fronteres privilegiades. S'havia acomplert en el decurs del Cinc-cents un augment del nombre de matrimonis concertats dins el cercle de famílies que gaudien de privilegis militars, tot descartant progressivament els enllaços socialment desiguals. Lògicament, les famílies que a inicis o durant la primera meitat de la centúria encara es trobaven dins les fases inicials de l'ascens social, quan tot just començaven a abandonar el comerç o el notariat, trenta o quaranta anys després, constituïren bona part de les protagonistes d'aquest ennobliment matrimonial. L'homogàmia discorria paral·lela, doncs, a les trajectòries d'ascens i ennobliment d'un sector de la classe dirigent. En aquest sentit, l'homogàmia refermava el canvi social de base que la caracteritzà.

L'homogàmia també s'havia donat en el terreny patrimonial. La mateixa disparada de la consanguinitat matrimonial a la darrerria del segle XVI tenia com a base la concentració de renda, tot just en un moment de frenada de la renda senyorial. És clar que aquesta disparada havia estat protagonitzada substancialment per la noblesa més antiga, la qual cosa ens ha fet definir al capítol tercer l'homogàmia com a piramidal, en el sentit que era òbviament més tancada com més elevat el rang social. Com a estratègia contra la concentració progressiva del patrimoni i de la renda a les mans d'un sol descendent una vegada aprovades les noves constitucions sobre successions a les corts de 1585 i, sobretot, a les de 1599, cada cop era major el nombre de matrimonis concertats amb els sectors patrimonialment més forts de les famílies. Una estratègia que recol·locava els fadrísters atès que, malgrat la inflació dotal característica l'inici del XVII, el cert és que no pas per a tothom dins les famílies s'havia fet realitat l'enriquiment dels dots.

El punt culminant en el procés de concentració patrimonial que sorgia de les constitucions de 1585 i 1599 ha significat un barem primordial per mesurar l'evolució dels matrimonis i de la redistribució de recursos entre els fills menors que suposadament n'havien de sortir perjudicats en benefici de l'hereu. Esbrinar la manera com hi afectava ha comportat de comparar entre l'abans i el després de la nova normativa sobre successions. Al llarg dels sis capítols, hem pogut constatar la tendència a utilitzar aquesta concentració patrimonial facilitada per la llei amb el fi de tornar-la a reconcentrar per via de fideïcomís, per via de consanguinitat matrimonial o, simplement, enriquint-la amb uns altres recursos tot encarrilant els descendents ben situats patrimonialment envers la consecució de càrrecs. Un aprofundiment de les distàncies amb els fadrísters sense

recursos es consolidava després de les constitucions. Encara que la tònica dominant fou, doncs, accentuar les desigualtats familiars internes, s'esdevenen, però, intents regulars de capgirar el destí patrimonial dels sectors fadristerns tot enllaçant-los en sentit ascendent. Aquests matrimonis se superposen sobre la normativa.

Finalment, l'homogàmia gaudia d'un tercer front d'actuació. Es tractava del front socioprofessional. No és cap novetat que els matrimonis fusionessin famílies instal·lades en una mateixa institució de govern, més encara si es tractava de l'àmbit de l'administració reial superior, on almenys la part inicial del procés de selecció dels càrrecs estava —en els anys que estudiem— en el parer dels consellers reials en exercici. Un matrimoni podia significar, aquí, una pressió, i aquesta pressió potencial era de ben segur valorada com a recurs-oportunitat per intercanviar o oferir amb una família. Pressió que hem estudiat àmpliament als capítols segon i quart amb relació a la consecució d'influències sobre la xarxa de la justícia.

Sí que eren novetat, però, en aquesta època, els matrimonis que fusionaven famílies inscrites entre les diferents bosses d'insaculació dels càrrecs executius de les institucions de govern del país. Tal com era abans de la introducció del procediment insaculatori, l'important consistia a establir-hi lligams de parentiu. En canvi, amb la insaculació, l'estratègia matrimonial per garantir la consolidació pública consistia a concentrar els lligams amb efectius insaculats a les bosses d'interès. D'aquesta manera es multiplicaven les possibilitats de resultar extrets bé membres de sang insaculats, bé membres afins. D'una manera o d'una altra, la família havia de gaudir d'influències amb l'executiu. Les reformes ferrandines eliminaren, per tant, el sistema de clan monopolitzador, però no pas el sistema subjacent però efectiu del parentiu.

Als capítols quart i cinquè, les aliances matrimonials van reconstruir xarxes de parentiu. Quaranta quadres distribuïts als tres darrers capítols en perfilen els límits. Es tracta de xarxes existents dins les bosses d'insaculació, tant en el Consell de Cent com en el consistori de la Diputació del General; d'una banda, entre insaculats i desinsaculats, que ens permeten mesurar la importància de la precedència familiar, i, d'una altra banda, entre insaculats i habilitadors. Actuaven de substitutiu dels antics partits urbans, de manera que s'asseguraven el control de les quotes de poder. De fet, qui sinó els més ben vinculats per parentiu podien avantatjar possibles competidors d'una bossa amb igualtat de condicions per accedir a la superior? En efecte, la importància del factor familiar, segons els casos estudiats, semblava imposar-se en molts processos de promoció entre bosses. Pel que fa als qui hi entraven per primera vegada, l'exemple de la matrícula de ciutadans honrats és força il·lustratiu: la gran majoria ja gaudien de lligams previs amb els ciutadans antics. Les xarxes familiars permetien així mateix reconstruir canals de concentració de poders entre centre i localitats, com ha demostrat l'estudi de les vinculacions entre els membres del consistori de la Diputació, els oficials locals i els inversors en les finances del General. Al capítol sisè, l'anàlisi d'aquestes xarxes de parentiu ens ha permès finalment d'esbrinar en l'àmbit de l'administració reial els aspectes següents: la relació entre consolidació generacional, promoció professional i col·locació de la parentela pels càrrecs superiors entre la burocràcia inferior; l'empremta dels antecedents familiars en el nomenament dels oficials reials; la relació entre les trajectòries d'ennobliment d'un sector diferencial de la magistratura i la seva consolidació i promoció; la creació i l'evolució dels cercles d'influència extrainstitucionals —que depassen

l'àmbit estricte d'una sola institució de govern—, marcats pels enllaços matrimonials i canalitzats gràcies a instruments com ara el «beneplàcit reial ferrandi» o la mateixa insaculació de parents d'oficials reials.

Unes xarxes i les altres s'enfrontaren en el conflicte per la insaculació dels doctors, per l'intent de congelació de les quotes d'insaculació dels militars i per l'entrada de la noblesa pròpiament dita a la ciutat. Les xarxes sòlides s'acabaven imposant sobre les majories desvinculades. Hem tingut ocasió de constatar també en l'àmbit municipal com les famílies directament descendents de les velles oligarquies de Barcelona s'enllaçaven, d'una manera constant durant el segle XVI, amb els nous doctors en dret i en medicina recentment ascendits, que, altrament, copaven la major part de les bosses de les conselleries principals. Així, les primeres continuaren controlant quotes de poder molt semblants a l'època preinsaculatòria. Constituïa aquesta el paradigma d'estratègia matrimonial d'absorció de les mobilitats socials, amb repercussió a l'esfera pública.

L'alta homogàmia ens legitima a parlar en termes d'una classe que es va tancant per la via del matrimoni. Tancament sens dubte relatiu, perquè no podem pas negligir l'evidència que el matrimoni en sentit ascendent que protagonitzaren els ennoblits anava fusionant precisament efectius i famílies originàriament de fora del cercle privilegiat. Quan això s'esdevenia, però, el passat d'artistes, de mercaders o bé d'artesans romania ja força ben lluny. Un quadre que hem definit com a «Genealogia del procés d'ennobliment» detalla en el marc de quatre generacions les fases de la mobilitat. Una mobilitat, per cert, que ha estat profusament estudiada al capítol quart a partir de les implicacions entre ascens social i professional dels advocats i ascens social paral·lel de les seves famílies: en cas que se'n seguís consolidació pública, l'un ascens i l'altre havien coexistit. En el decurs d'una generació o de més, els aspirants a ascendir havien aconseguit progressivament part dels recursos compartits per la mateixa noblesa tradicional: a poc a poc, la possessió de la terra, la renda rural i urbana i els recursos controlats per la noblesa, en unificació amb els descendents de les velles oligarquies, els càrrecs públics, eren part de la seva quotidianitat. Com que es tractava d'anar superant diversos esglaons de similitud amb la noblesa, la mateixa trajectòria que precedia l'adquisició del component territorial senyorial, ens permet de confirmar en el nostre cas que el transvasament de la propietat no s'havia efectuat entre famílies socialment disperses (Stone, 1995, pp. 277-309). Havien aconseguit, en definitiva, una capacitat d'intercanvi de recursos, en peu d'igualtat amb uns altres de ja consolidats. Així, els matrimonis aparentment mixtos només ho eren des del punt de vista de l'origen social, però no pas des d'aquestes capacitats. Tal vegada hauríem de distingir, quant al tancament relatiu de la classe dirigent de l'heterogeneïtat social de base i l'homogeneïtat social de trajectòria, que consistia en el recorregut generacional d'accés a aquests recursos (Stone, 1995, pp. 277-309).

Quan al principi al·ludíem a estratègies que resolien competitivitats pel poder, pensàvem en l'accentuació de l'homogàmia en el segle XVI. Aquesta il·lustrava així la reacció d'un sector de la classe dirigent que es consolidava a deturar les conseqüències —en termes, en efecte, de competitivitats— del continu transvasament social i de l'accés públic de famílies provinents dels estaments no privilegiats. L'ampliació del mercat matrimonial nobiliari coincidia amb l'augment de la competitivitat respecte a aquest. Una de les formes en què es manifestava era l'avantatge d'enllaçar en sentit social superior per part dels sectors patrimonials més forts de cada família.

La competitivitat entre els membres de les famílies amb vista al control del patrimoni universal —que se suposava afecte a certes mobilitats que eren conseqüència de freqüents i fins i tot exhaustives ruptures de mortalitat— reflectia les seves capacitats posteriors per acostar-se d'una manera clau als càrrecs públics. Competitivitats públiques, per tant, tal com també esmentàvem abans, que es resolien amb estratègies patrimonials. Dels processos de decisió familiar, passant pels actes més o menys informals de participació per atorgar consentiments matrimonials o nomenaments de marmessories, de tot plegat se'n desprèn la idea d'unes obligacions familiars, simbolitzades en el mateix manteniment per part dels hereus universals dels seus col·laterals o ascendents descol·locats, que passaven a dependre'n. No oblidem que ens trobem en un context d'autèntic dirigisme de les jerarquies familiars, que surt enfortit de les corts de 1537 i que hem relacionat casuísticament amb els intents de regulació d'una de les vies des d'on es desplegaven violències privades i bandositats: les relacions de parentiu.

Aquestes obligacions o assistència, si voleu —que hem detallat també a través d'alguns quadres del capítol segon—, eren el resultat d'una sectorialització familiar derivada del règim d'hereu únic. Sectorialització, segons recursos heretats, sotmesa a unes estratègies la majoria de les quals contribuïen a consolidar-la i, per tant, a reproduir les desigualtats internes de la família. D'aquestes desigualtats derivaven relacions de parentiu també desiguals en el sentit que hi prevalien els recursos i les jerarquies. Les seves cooperacions no es poden pas deslligar de les seves posicions davant recursos, tot i que políticament, la construcció dels inestables grups de pressió arrengrava indistintament sectors patrimonials tant forts com febles. Un dels àmbits on això es feia efectiu era el litigi. Estudiats tots els possibles casos que enfrontaren les famílies d'aquest treball, hem pogut concloure que, al marge del fet que hi participava tot un ventall de sectors familiars amb patrimoni o sense, la majoria de les parts en litigi pertanyien a sectors paral·lels quant a recursos. La competitivitat es donava, doncs, entre els situats en un nivell similar. Les causes entre parts desiguals portaven la major part de les vegades a resolucions favorables als sectors més forts.

El mecanisme fideïcomissari, estudiat extensament, prevalien significativament sobre la voluntat de la família de consolidar els sectors. Hem tingut ocasió d'analitzar al capítol segon el recurs creixent al fideïcomís com a fruit de l'ennobliment. L'ordre de crida al vncle patrimonial tot seguint criteris de primogenitura donava l'oportunitat d'aconseguir el patrimoni universal a tots els descendents directes del nucli familiar. Cada vegada, però, que hom l'acceptava, la situació d'origen es reproduïa, això és, la família continuava esbiaixada internament. Quan l'ordre de crida al patrimoni universal seguia uns altres criteris, com s'hagué de fer molt sovint a causa d'una descendència no pas gaire dilatada, aleshores hom demostrava sobre quins membres de la família en sentit extens s'havia procedit a nomenar els fideïcomissaris. Un cop analitzats detalladament des de sis quadres temes com ara la filiació dels fideïcomissaris amb el causant, la posició o els recursos privats-públics d'aquests i de llurs contraents o les possibilitats de mobilitat vertical per la via del fideïcomís, hem vist que aquest nomenament es predisposava sobre aquells qui gaudien prèviament d'oportunitats favorables en diferents esferes de poder. Oportunitats que eren sobretot càrrecs públics, exercits directament o per afinitats amb els titulars del moment en qüestió.

El fideïcomís era utilitzat, doncs, com a estratègia de consolidació quan unia al patrimoni universal les oportunitats esmentades. Es tractava d'unes estratègies que, lluny d'aprofitar els descendents disponibles, ho feien sobre els recursos disponibles on es podia concentrar poder. Fins i tot els matrimonis concertats entre fadrísters i sectors patrimonialment superiors, tot i que, d'una banda, projectaven els primers, beneficiaven en darrer terme els segons, car evitaven així l'absorció d'un patrimoni universal dins un altre, amb la pèrdua d'identitat subsegüent tan temuda en una mentalitat típica de llinatge. Sobre això, al capítol segon hem analitzat la relació entre l'afany genealogista o la invenció del passat familiar, situats a la darrereria del Cinc-cents, amb la pràctica d'una estratègia cultural amb clars objectius de competitivitat contra l'allau de noves famílies en ascens.

Les mobilitats patrimonials també seguien els rèdits d'estratègies prèvies (excepte les ruptures de mortalitat més absolutes, que eren més o menys conjunturals). Els qui més es beneficiaven d'aquestes mobilitats eren els qui es trobaven en bona disposició per rebre el patrimoni d'un altre, bona disposició que era analitzada pel donant en qüestió i que, un cop més, incloïa, d'una banda, oportunitats públiques amb càrrec directe o per afinitat amb els detentors i, d'una altra, patrimonis dignes. És clar que els cridats secundàriament a fideïcomís simbolitzaven, al seu torn, en cas d'aconseguir el patrimoni si els anteriors havien fallit, una part de la mobilitat vertical promoguda mitjançant l'estratègia familiar.

De la consolidació de la sectorialització familiar o les desigualtats internes en provenia la consolidació pública. Com s'esdevenia, però? La consolidació, el control o la perpetuació sobre els càrrecs eren fonamentalment en benefici d'uns quants membres de la família. Tot i no excloure absolutament els membres de recursos patrimonials inferiors, car en parlar de família i de relacions sobre el poder el to general són les irregularitats, la major part dels membres de les famílies que es consolidaven pertanyien als sectors més forts. No es tractava tan sols dels hereus universals, sinó també dels seguidament dotats o d'aquells qui havien enllaçat amb dots de les superiors. Mentre que els sectors patrimonials inferiors, els escassament dotats, eren numèricament majors, la seva representativitat en l'esfera pública era, si més no, certament menor. Es generava una transposició de les relacions desiguals de parentiu a l'esfera pública. Això evidenciava com la consolidació del poder familiar evitava la dispersió de recursos: la que tenia lloc en l'esfera pública redimensionava la consolidació interna dels sectors desiguals. En aquest sentit, la possessió del patrimoni, la competitivitat que s'hi esdevenia per la via del fideïcomís, no eren sinó la primera fase d'una competitivitat en una altra esfera. L'estratègia, sembla, consistia a col·locar o encarrilar potencialment els sectors més forts en el sentit al qual la família orientés la seva consolidació. Ho hem constatat exhaustivament entre les famílies presents a les bosses d'insaculació de les institucions del país i entre els càrrecs de l'administració reial. En tots dos casos hi havia coincidència en aquest sentit.

La nova classe dirigent que emergí en el Cinc-cents hagué de plantar cara en el terreny de la consolidació sobre els càrrecs, a competitivitats majors: mobilitats horitzontals, ennobliment, inseguretats en l'acapament dels càrrecs. El resultat és que no pas totes les seves famílies assoliren uns nivells idèntics de consolidació generacional. Aquelles que sí que l'assoliren optaren per

concentrar recursos sobre uns mateixos sectors de la descendència —amb patrimoni, matrimoni ascendent en sentit social i de nou patrimonial i càrrec—, en una estratègia global de poder que explotava les seves desigualtats per raó d'herència, incentivava l'ennobliment. i la concertació d'aliances, tant amb membres vinculats als càrrecs polítics com amb la noblesa territorial, i acusava les distàncies amb uns altres grups dirigits. La conflictivitat entre aquests diversos grups, més o menys circulants, trobava part de les seves arrels en les trajectòries —matrimonials, patrimonials i, en definitiva, de captació i d'oferta de recursos— de les seves famílies.

BIBLIOGRAFIA⁶

- AMELANG, James (1986). *La formación de una clase dirigente. Barcelona, 1490-1714*. Barcelona: Ariel.
- BOHANAN, Donna (1992). *Old and New Nobility in Aix-en-Provence, 1600-1695: Portrait of an Urban Elite*. Baton Rouge: Louisiana State University Press.
- CASEY, James (1991). «Parentela i comunitat en la València foral (segles XVI i XVII)». *Afers. Fulls de Recerca i Pensament*, 11/12, pp. 57-74.
- CHACÓN, Francisco (1991). «La historia de la familia desde la perspectiva de la historia social. Notas para nuevas propuestas de estudio». *La Historia social en España. Actualidad y perspectivas*. Madrid: Siglo XXI, pp. 261-267.
- COMAS D'ARGEMIR, Dolores (1988). «El comparativismo y la generalización en los estudios sobre historia de la familia». *Historia social*, 2, pp. 135-143.
- ESPANHA, Antonio M. (1989). *Vísperas del Leviatán. Instituciones y poder político, Portugal, siglo XVII*. Madrid: Taurus.
- FERRARO, Joane-M. (1993). *Family and Public Life in Brescia, 1580-1650. The Foundations of Power in the Venetian State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GARRARD, John (1983). «Social History, Political History and Political Science: the Study of Power». *Journal of Social History*, 16-3, pp. 105-121.
- GIL, Xavier (1983). «Notas sobre el estudio del poder como nueva valoración de la historia política». *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, 3, pp. 67-88.
- (1995). «La Historia Política de la Edad Moderna europea, hoy: progresos y minimalismo». Santiago de Compostel·la: *Historia a Debate*, III, pp. 195-209.
- GOBETTI, Daniela (1992). *Private and Public: Individuals, Households and Body Politic in Locke and Hutcheson*. Nova York: Routledge.
- HAREVEN, Tamara (1991). «The History of the Family and the Complexity of Social Change». *The American Historical Review*, 96-1, pp. 95-124.
- JOYCE, Patrick (1995). «The End of Social History?». *Social History*, 20-1, pp. 73-82.
- KETTERING, Sharon (1986). *Patrons, Brokers and Clients in Seventeenth Century France*. Oxford: Oxford University Press.

6. Relacionem aquí tan sols els títols que per raons metodològiques i conceptuals ens han resultat més bàsics.

- KUEHN, Thomas (1991). *Law, Family and Women. Toward a Legal Anthropology of Renaissance Italy*. Chicago: The University of Chicago Press.
- LÉVI, Giovanni (1990). *La herencia inmaterial. La historia de un exorcista piamontés del siglo xvii*. Madrid: Nerea.
- LYNCH, Katherine (1984). «The Family and the History of Public Life». *Journal of Interdisciplinary History*, 24-4, pp. 665-685.
- MOLAS I RIBALTA, Pere (1990). *Família i política al segle xvi català*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- (1993). «Institucions i grups socials a la Catalunya dels Àustries». *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, 13-2, pp. 573-582.
- MOLHO, Anthony (1994). *Marriage Alliance in Late Medieval Florence*. Massachusetts: London Harvard University Press.
- PALOS, Joan Lluís (1993). «Les institucions catalanes a l'època moderna i l'ascens dels juristes». *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, 13-1, pp. 53-66.
- (1994). *Catalunya a l'Imperi dels Àustria. La pràctica de govern, segles xvi-xvii*. Lleida: Pagès Ed.
- RAINES, F. -D. (1991). «Pouvoir ou privilèges nobiliaires. Le dilemme du patriciat vénitien face aux agrégations du xviiè siècle». *Annales ESC*, 46-4, pp. 827-847.
- RODRÍGUEZ SÁNCHEZ, Ángel (1991). «Métodos de evaluación de las estrategias familiares en el Antiguo Régimen». *Fuentes y métodos de la historia local*. Zamora: Diputación de Zamora, pp. 141-153.
- ROSSOS, Carlo (1987). «Stato e Clientela nella Francia della prima età Moderna». *Annales ESC*, 42-1, pp. 37-81.
- SÁNCHEZ LEÓN, Pablo (1993). «Aspectos de una teoría de la competencia señorial: organización patrimonial, redistribución de recursos y cambio social». *Hispania*, 185, pp. 885-905.
- SECCOMBE, Wally (1992). *A Millennium of Family Change. Feudalism to Capitalism in North Western Europe*. Londres-Nova York: Verso.
- SERRA, Eva (1984). «Els Gualbes, ciutadans de Barcelona: de la fallida bancària del segle xv a l'enllaç nobiliari del segle xvii». *I Congrès d'Història Moderna de Catalunya*. Barcelona: Departament d'Història Moderna, I, pp. 479-497.
- (1990). «Els Gualbes al segle xvi: la funció pública». *Jornades d'Història Antoni Agustí i el seu temps (1517-1586)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, II, pp. 507-535.
- STONE, Lawrence (1990). *Familia, sexo y matrimonio en Inglaterra, 1500-1800*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.
- STONE, Lawrence; FAWTIER STONE, Jeanne (1995). *An Open Elite? England, 1540-1880*. Oxford: Clarendon Press.
- TORRAS I RIBÉ, Josep M. (1983). *Els municipis catalans de l'Antic Règim, 1453-1808*. Barcelona: Curial.

TORRES, Xavier (1993). *Nyerros i cadells: bàndols i bandolerisme a la Catalunya moderna (1590-1640)*. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

WILSON, Adrian (1993). *Rethinking Social History. English Society 1570-1920 and its Interpretation*. Manchester-Nova York: Manchester University Press.